

Imigrantų iš Ukrainos ir Baltarusijos socialinė integracija Lietuvoje

Daiva Skučienė

Vilniaus universitetas
daiva.skuciene@fsf.vu.lt

Žygimantas Poškus

Vilniaus universitetas
zygimantas.poskus95@gmail.com

Beatričė Kazakevičiūtė

Vilniaus universitetas
kazakeviciutebeatrice@gmail.com

Santrauka. Migracija mūsų visuomenėje nieko nestebina, bet ar susimąstome apie imigrantus ir jų sąveiką su vietiniais piliečiais kalbos, kultūros, socialinio gyvenimo ir užimtumo aspektais. Šiuo tyrimu siekiama papildyti žinias apie imigrantų integraciją ir subjektyvią gerovę, analizuojant ukrainiečių ir baltarusių imigrantų patirtį Lietuvoje. Tyrime dalyvavo 20 imigrantų iš Ukrainos ir Baltarusijos. Interviu duomenyse buvo atskleista kalbos svarba socialinei integracijai, taip pat galėjimo susikalbėti rusų kalba Lietuvoje kaip privalumo adaptuojantis ir trukdžio integruotis reikšmė. Tyrimas atskleidė imigrantų įsidarbinimo būdus, jų karjeros ir kompetencijų pripažinimo aspektus, santykius su bendradarbiais ar kolegomis. Taip pat pozityvią subjektyvią jauseną gyvenant Lietuvoje.

Raktiniai žodžiai: imigracija, socialinė integracija, subjektyvi gerovė, darbo rinka.

Social Integration of Migrants from Ukraine and Belarus in Lithuania

Summary. The phenomenon of migration in today's society is not surprising, but how often do we think about immigrants and their interactions with the local population within themes of language, culture, social life, employment, or social integration? International migration organization says that although basic rights and protection of immigrants are ensured in Lithuania, immigrants in our country still do not have the opportunity to participate in public life as well as they should. This article aims to refresh our knowledge of migrants' experiences with social integration and their subjective welfare by examining the largest groups of immigrants, Ukrainians and Belarusians. For the study, 20 semi-structured interviews were conducted, of which ten were with Ukrainians and 10 with Belarusians. The interviews were analyzed using qualitative content analysis and axial coding using MAXQDA software. The following categories have been revealed in the data analysis: "language as the factor of integration," "Placement and employment situation," "Relations at work and in another environment," "Life satisfaction in Lithuania."

The study revealed that language is essential in forming a new identity and social integration. It was also noted that immigrants from Ukraine and Belarus have varying degrees of success entering the local labor

Received: 2022-05-29. Accepted: 2022-12-13

Copyright © 2022 Daiva Skučienė, Žygimantas Poškus, Beatričė Kazakevičiūtė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

market and usually have to work in lower-skilled jobs. It is also worth mentioning that immigrants support their immigration efforts through similar cultures and adaptation in their national communities, churches, or social networks. Lastly, immigrants from Ukraine and Belarus are satisfied with life in Lithuania and notice a positive differences compared to their countries of origin, such as transparency and order in the country and a well-functioning banking and public transport system. They also note that the mentality of local Lithuanians and their own is similar, a development due to a shared Soviet experience and proficiency in the Russian language.

Keywords: immigration, social integration, subjective well-being, labor market

Įvadas

Šiandienos visuomenėje migracija yra gana įprastas reiškinys. Tačiau tai reiškia, kad tiek atvykstantieji, tiek nuolatiniai įvairių šalių gyventojai susiduria su skirtinga kalba, kultūra ir galimybėmis įsitraukti į užimtumą ar socialinį gyvenimą. Siekiant visuomenės darnos, diskusijos apie imigrantų socialinę integraciją vyksta tiek viešojoje, tiek akademinėje plotmėje. Lietuva, kaip ir kitos šalys, patyrė didėjančią imigrantų iš Ukrainos ir Baltarusijos skaičių per pastaruosius dešimt metų. 2020 metais atvykusiųjų iš Ukrainos skaičius siekė 9 370, o iš Baltarusijos 7 385 (Lietuvos statistikos departamentas, 2022).

Migracijos tematiką Lietuvoje nagrinėjo ir kiti autoriai. Žibas ir Petrušauskaitė (2015), Solnyškinienė ir Adomonienė (2017), Karaša ir Čiegis (2020), Miežienė ir Gruževskis (2020). Šie tyrimai atskleidė teorinius migracijos aspektus, migracijos tendencijas, įstatyminių reglamentavimų bei priemones ir politiką, taikomą imigrantų integracijos atžvilgiu. Lietuvos migracijos integracijos politikos indeksas (angl. *Migration Integration Policy Index*, MIPEX) rodo, jog nors imigrantai gali naudotis pagrindinėmis teisėmis ir apsauga Lietuvoje, jie vis dar neturi lygių galimybių dalyvauti visuomenės gyvenime. Tikimasi, kad šis tyrimas papildys žinias apie imigrantų iš Ukrainos ir Baltarusijos integraciją ir perspektyvas, apie jų gerovę, atsakant į šiuos klausimus: kaip jiems sekasi integruotis mūsų visuomenėje? Kokios jų įsidarbinimo patirtys? Kaip jie vertina savo savijautą Lietuvoje?

Straipsnio tikslas – išanalizuoti imigrantų iš Ukrainos ir Baltarusijos socialinės integracijos patirtį Lietuvoje. Straipsnio struktūra iš esmės atitinka tikslui įgyvendinti keliamus uždavinius: pirma, išanalizuoti migracijos ir socialinės integracijos teorijas, antra, išnagrinėti imigrantų iš Ukrainos ir Baltarusijos socialinės integracijos patirtį Lietuvoje.

Migrantų socialinė integracija ir ją lemiantys veiksniai

Migracija vyksta dėl individualių, šalies ar globalių kontekstinių veiksnių. Massey et al. (1993) migraciją aiškino remdamiesi segmentuotos darbo rinkos teorija (vienoje valstybėje egzistuoja dvi darbo rinkos: didelių pajamų darbo rinka, skirta vietiniams, ir mažų pajamų darbo rinka, kurią paprastai užima imigrantai); migracijos sistemų teorija (migracija – tai makro- ir mikrostruktūrų, tarp dviejų teritorijų, sąveikos rezultatas. Makroveiksniai yra instituciniai, o mikroveiksniai – pačių imigrantų įsitikinimai, patirtys ir tinklai), migracijos tinklo teorija (emigracija yra save generuojantis veiksnys. Suteikdami

informacijos apie darbo rinkos situaciją migrantai skatina kitus sekti jų pavyzdžiu), neoklasikinę ekonomikos teoriją (migraciją veikia „stūmos“ ir „traukos“ jėgos, daugiausia remiamasi darbo jėgos ir atlyginimų skirtumais) bei pasaulio sistemų teorija (migraciją lemia darbo jėgos judėjimas iš periferijos (besivystančios šalys) į centrą (kapitalistinės, poidustrinės šalys).

Gyventojų migracija lemia jų integracijos poreikį, siekiant visuomeninės darnos. Akademiiniame diskurse socialinė integracija kaip reiškiniu domimasi ir aiškinama gana seniai. Antai Blau (1960) socialinę integraciją apibūdino kaip atskiros socialinės grupės narių, kuriuos vienija tam tikros traukos ryšiai, palaikomi paslaugomis, informacija, ištekliais ir kt., darnumo būseną. Integracija laikoma pavykusi tada, kai yra pasiekiamas ši darnumo būseną – vadinasi, grupės nariai vienas iš kito gauna pakankamai naudos, t. y. traukia vienas kitą. Vermeulen ir Penninx (2000) nurodė, jog socialinė integracija reiškia santykius, kuriuos užmezga migrantai, atvykę į naują šalį. Tokie ryšiai gali būti su priimančios visuomenės nariais, per įvairias grupes, asociacijas ir institucijas arba su bendrataučių grupėmis. Pasak autorių, svarbu tai, kad socialinė integracija yra reikalinga kaip prieiga prie struktūrinių integracijos aspektų, nes informacija apie darbą, būstą ir mokyklą dažnai gaunama per socialinius ryšius.

Beresnevičiūtė (2004) teigė, kad socialinė integracija daugiausia realizuojama per migrantų socialinį dalyvavimą, paremtą socialiniu kapitalu. Pasak autorės, galima išskirti keturias pagrindines socialinio kapitalo išraiškos grupes. Pirma grupė apima veiksmus, susijusius su dalyvavimu ir įsitraukimu į socialinį gyvenimą – dalyvavimas įvairiose politinėse, pilietinėse ar nevyriausybinėse organizacijose, domėjimasis politika, polinkis aptarinėti politinius reikalus su draugais ir kt. Antra rodiklių grupė apima pasitikėjimo ir bendruomeniškumo klausimus. Čia svarbesni yra kokybiniai socialumo aspektai, kaip kad ryšio su kitais savo bendruomenės nariais stiprumas bei socialinė sąveika su šiais nariais. Trečia rodiklių grupė yra susijusi su politiniu pasitikėjimu – vykdomąja valdžia, parlamentu, parlamentariais, valdžios institucijomis, teismų sistema ir kt. Paskutinei grupei priskiriami asmeninio požiūrio rodikliai: korupcijos toleravimas, laisvalaikis, optimizmas ir ateities perspektyvos, ateinančių kelerių metų planai ir kiti susiję klausimai.

Ager ir Strang (2008) sukūrė savitą struktūrą, nurodančią dešimt pagrindinių sričių, kurios formuoja supratimą apie migrantų integraciją. Šios sritys apima užimtumo, būsto, švietimo ir sveikatos paslaugų prieinamumą migrantams; reikalavimus ir praktiką dėl pilietybės ir teisių suteikimo; socialinių ryšių procesus bendruomenės grupių viduje ir tarp jų; ir kliūtis tokiam ryšiui, ypač kylančias dėl kalbinių ir kultūrinių kompetencijų stokos, baimės ir nestabilumo. Sistema apima bendrus esamų bandymų apibrėžti ir matuoti integraciją elementus bei atspindi pagrindines problemas, trukdančias migrantų integracijai (Ager, Strang, 2008).

Wessendorft ir Phillimore (2019) teigimu, skirtingi socialinių santykių tipai, kaip antai trumpalaikiai susidūrimai (angl. *fleeting encounters*) parduotuvėse, kavinukėse ar patekus į bėdą, svarbios pažintys (angl. *crucial acquaintances*) su bendradarbiais, su žmonėmis religiniuose namuose ir draugystės, paprastosios ar tokios, kurios suteikia lėšų, palaikymo ir svarbiausia jausmą, kad kažkam priklausai, prisideda prie skirtingo

integracijos ir įsitvirtinimo masto. Pasak autorių, svarbūs veiksniai, formuojantys tokių socialinių santykių laipsnį ir gylį, buvo teisinis statusas ir gyvenamoji vieta.

Gyvenimo naujoje šalyje sunkumai, susiję su gyvenimo sąlygomis, gali būti sušvelninti naudojantis kultūriškai pagrįstomis bendruomeninėmis paslaugomis ir kontaktu su šeima. (Organista, Jung, Neilands, 2019). Autoriai teigia, jog darbo migrantus aptarnaujančios agentūros turėtų padėti sušvelninti su darbu susijusius sunkumus, didindamos tokių migrantų patrauklumą darbo rinkoje, reklamuodamos samdomus migrantus, padėdamos susigrąžinti atlyginimus iš nesąžiningų darbdavių ir pasisakydamos dokumentų neturinčių asmenų vardu, ypač priešiško imigrantų politinio klimato metu.

Barker (2021) savo darbe apie socialinę integraciją COVID-19 pandemijos aplinkybėmis išskyrė, jo manymu, keturis esminius socialinės integracijos aspektus: a) gebėjimas užmegzti socialinius ryšius ar „tiltus“; b) „priklausymo kažkam“ jausmo ugdymas; c) socialinės integracijos susiejimas su ekonomine integracija; d) socialinės integracijos susiejimas su kalbine integracija. Autorius nurodo, jog socialiniai ryšiai apima santykius su bendrataučių šeimomis, religinėmis grupėmis, kitais bendruomenės nariais, taip pat su valstybės institucijomis. Šie socialiniai ryšiai, pasireiškiantys kasdien bendraujant su kitais, taip pat yra labai svarbūs ugdant priklausymo jausmą. Šio jausmo ugdymas kyla iš vietinių šaltinių, tokių kaip pažintis su gyvenamąja vieta, kasdienė patirtis ir sąveika su aplinka. Nagrinėjant ekonominę integraciją, pastebima, jog ji neabejotinai yra susijusi su socialine integracija, nes daugelis imigracijos ir įsikūrimo tarnybų siekia padėti imigrantams ieškoti ir gauti darbo, siekti karjeros, lavinti kalbos įgūdžius darbo vietoje arba ugdyti pragmatinius įgūdžius, susijusius su socializacija darbo vietoje. Paskutinis aspektas – kalbinė integracija. Kalbų pamokos yra svarbios vietos, kuriose besimokantieji gali užmegzti ryšius už klasės ribų, taip plėtodami socialinius ryšius savo bendruomenėse (Barker, 2021). Tokiems vietinės kalbos svarbumo aspektams kiek anksčiau pritaria ir kiti autoriai – Cheung ir Phillimore (2014) parodė, kad kalbos mokėjimas yra labai svarbus siekiant užimtumo ir gerai mokamo darbo. Zorlu ir Hartog (2018) ištyrė, kad vietinės kalbos mokėjimas yra esminis pirmas žingsnis link imigrantų socialinio ir ekonominio mobilumo priimančiose šalyse. Kalbos įgūdžiai yra žmogiškojo kapitalo forma ir vartai imigrantams, patenkantiems į priimančiąją visuomenę, didinantys ekonominių veiksmų produktyvumą bei sudarantys sąlygas imigrantams ieškoti galimybių ir integruotis į priimančiąją visuomenę. Neureiter (2021) atskleidė, kad socialinė integracija pagerėja, kai atvykėliams numatomas dalyvavimas kalbos ir pilietinio ugdymo kursuose.

Arnholz ir kt. (2014) parodė, kad migrantai dažnai atsiduria žemiausioje vietinių darbo rinkų statuso pakopoje, uždirba daug mažesnę atlyginimą nei vietiniai gyventojai, o jų darbo sąlygos yra daug nesaugesnės ir daugeliu atvejų jie yra išnaudojami. Rosenhek (2003) irgi teigė, kad naudingiausia mažumų integracijos į darbo rinką politika analizuoti darbo rinką laikant sudarytą iš dviejų segmentų: pirminės ir antrinės darbo rinkos. Užimtumo sąlygos ir darbo užmokestis pirminėje darbo rinkoje yra kur kas geresni nei antrinėje, kuriai būdingi maži atlyginimai, nestabilus užimtumas, nėra profesinės

gerovės ir papildomų išmokų bei mažai galimybių kilti karjeros laiptais. Tai reiškia, kad antrinėje darbo rinkoje dirbantys darbuotojai turi mažiau galių ir yra labiau pažeidžiami, mažiau dalyvauja nustatant darbo sąlygas.

Pagal Pajnik (2016), migracijos ir darbo tvarka išlaiko daug migrantų darbuotojų nestabiliuose, žemesniuose darbo rinkos sektoriuose, daugiausia jie dirba nekvalifikuotą arba pusiau kvalifikuotą darbą. Migrantų nesaugumas kyla iš socialinių, ekonominių ir politinių šaltinių (dažnai vienu metu), nes daugelis patiria nelygybę ir atskirtį dėl imigranto statuso ir galimybės pasilikti, nesvarbu, ar tai būtų legalu, neteisėta, laikina ar vizos pagrindu (Pajnik, 2016).

Subjektyvią migrantų jauseną galima aiškinti subjektyvios gerovės teorijomis. Pasiitenkinimas gyvenimu paprastai atskleidžia, kiek žmogui patinka gyvenimas, kurį jis gyvena, arba, formaliau tariant, kaip teigiamai vertina savo gyvenimą kaip visumą (Diener (1984; 2006); Veenhoven (2015). Veenhoven manymu, gera visuomenė visų pirma yra gyventi tinkama visuomenė, o gyvenimo tinkamumas pasireiškia jos narių pasitenkinimu gyvenimu.

Taip pat yra duomenų, kad migrantų šeimų pajamos yra vienas iš esminių subjektyvios gyvenimo gerovės matų, tad vietos valdžia turėtų būti labiau suinteresuota padėti migrantams kilti karjeros laiptais ir gauti didesnės pajamas, pasitelkiant įvairias profesinio ir akademinio švietimo programas. Taip pat nustatyta, kad iš dalies gerovės subjektyvumą lemia vidinių migrantų situacijos palyginimas su mokyklos ar aukštojo mokslo laikų draugų, kaimynų ir, žinoma, vietinių miesto gyventojų (Liu, Liu ir Lin, 2021).

Tyrimo metodika

Tyrimo tikslui įgyvendinti naudotas pusiau struktūruoto interviu metodas. Atlikta 20 pusiau struktūruotų interviu, iš kurių 10 su ukrainiečiais ir 10 su baltarusiais. Duomenys buvo renkami 2021 m. vasario–kovo mėnesiais. Informantai buvo pasiekti, bendradarbiaujant su Tautinių bendrijų namais, nevyriausybinėmis organizacijomis, remiantis turimais Tautinių mažumų departamento prie LRV kontaktais, taip pat buvo dalijamasi skelbimu „Facebook“ platformoje, ukrainiečių ir baltarusių grupėse. Imtis buvo pildoma sniego gniūžtės principu, kai turimi kontaktiniai asmenys pasidalindavo informacija apie vykdomą tyrimą su ukrainiečiais ir baltarusiais, ir tada atsirado žmonių, norinčių prisidėti prie tyrimo, jame dalyvaudami. Dėl karantino suvaržymų dauguma pokalbių įvyko nuotoliniu būdu (*Zoom* platforma), su kai kuriais tyrimo dalyviais teko susitikti gyvai.

Interviu buvo vykdomas rusų kalba (keletas buvo anglų k.), transkribuojama lietuvių. Trukmė 30–60 minučių. Tyrime dalyvavo informantai, gyvenantys Vilniuje (16 asmenų), Klaipėdoje (3), Šiauliuose vienas asmuo. Tyrimo dalyvių amžius nuo 26 iki 46 metų. Tyrime dalyvavo 14 moterų ir 6 vyrai. Visi apklaustieji turėjo aukštąjį išsilavinimą jų kilmės šalyse. Tyrimo dalyvių tapatybė yra konfidenciali ir neatskleidžiama tekste, pateikiant citatas. Citatos žymimos interviu numeriu ir nurodoma informanto kilmės šalis Ukraina (UKR), Baltarusija (BLR).

Interviu duomenys analizuoti taikant kokybinę turinio analizę, ašinio kodavimo principu. Transkribuotuose interviu buvo išskiriamos subkategorijos, jos sujungtos į kategorijas. Kokybinei turinio analizei naudota MAXQDA programa.

Tyrimo rezultatai

Remiantis tyrimo duomenimis išryškėjo šios kategorijos, apibūdinančios imigrantų iš Ukrainos ir Baltarusijos socialinę integraciją: „Kalba kaip integracijos veiksnys“, „Išdarbinimas ir užimtumo situacija“, „Santykiai darbe ir kitoje aplinkoje“ ir galiausiai subjektyvios savijautos vertinimas „Pasitenkinimas gyvenimu Lietuvoje“.

Kategorija *Kalba kaip integracijos veiksnys* jungia keturias toliau aptariamąs subkategorijas.

Lietuvoje nėra problemos susikalbėti rusų kalba. Informantų teigimu, jie kalbėdami rusiškai visada gali susikalbėti įvairiose socialinėse erdvėse, prekybos centruose, parduotuvėse. Pripažįstama, kad daug žmonių Lietuvoje kalba rusiškai, ypač Vilniuje, todėl tai lengvina susikalbėjimą rusų kalba. Žinoma, informantai patyrė, kad jaunimas nekalba rusiškai. Tai, kad galima susikalbėti rusų kalba, taip pat yra kliūtis lavinti lietuvių kalbą, nes vietiniai gyventojai tuoj pat atsako rusiškai.

„Kas mane nustebino, kad man šnekant lietuviškai, man atsako rusiškai. Aš į lietuvių lietuviškai kreipiuosi, o man atsako rusiškai“. In2 (UKR)

„Aš bandau pakalbėti lietuviškai, ir man neišeina, nes visi iškart pradeda šnekėti rusiškai“. In4 (UKR)

„Aš turėjau problemų išmolti lietuvių kalbą, nes iš mano draugų visi kalba rusiškai, statybose irgi visi kalba rusiškai, ten ukrainiečiai, tadžikai ir taip toliau, visi kalba rusiškai ir aš negaliu išmolti lietuvių kalbos, nes man niekur nereikia kalbėti lietuviškai. Va tokia yra problema“. In12 (BLR)

Nėra poreikio mokytis lietuvių kalbos. Patirtis, kad galima susikalbėti rusų kalba, lemia ir mažesnę motyvaciją mokytis lietuvių kalbos. Juolab jei paslaugų sektoriuje (bankuose, sveikatos priežiūros sektoriuje, parduotuvėse) galima susikalbėti rusiškai ir prireikus angliškai. Ir motyvacijos lieka dar mažiau, jei imigrantas ir darbe gali susikalbėti rusų kalba. Poreikį mokytis lietuvių kalbos mažina ir laiko trūkumas ar gyvenimas socialinėje aplinkoje, kurioje kalbama tik rusų kalba.

„Žinau, sąžiningai kalbant žinau, kad tokie kursai Lietuvoje yra. Bet laiko tam nelabai buvo. Ir aš, be kita ko, nelabai ir supratau kam man jų reikia. Iš esmės visur, kur aš buvau arba būdavau, aš visur rasdavau bendrą kalbą su žmonėm. Visada yra kažkas, kas moka rusiškai... o kadangi aš savo laisvo laiko mažai praleidžiu kažkur tai, su kažkuo tai, tai aš su tuo poreikiu nesusiduriu, kad man reikėtų mokytis lietuvių kalbos“. In9 (UKR)

Nepalanki rusų kalbai sovietinės okupacijos patirtis. Vis dėlto informantai Lietuvoje yra susidūrę ir su priešišku rusų kalbai. Tikėtina, kad tai yra susiję su lietuvių patirti-

mi sovietiniais laikais, kai rusakalbiai gyventojai nesiekė išmolti lietuvių kalbos, laikydamiesi nuostatos, kad visi turi mokėti rusų kalbą. Informantai susidūrė su patirtimi, kad rusiškai su jais nenorėjo kalbėti valstybinėse įstaigose, taip pat susidūrė su nuostata, kad gyvenant Lietuvoje reikia mokėti lietuvių kalbą.

„Aš susidūriau su tokia situacija, kad atėjus į polikliniką, paklausiau lietuviškai, nes jau truputėlį mokėjau, bet buvau neįsitikinęs, todėl perklausiau rusiškai, o ta moteris, jai kažkur 65 metai, ji puikiai supranta rusiškai, nes, suprantama, gyveno buvusios Sovietų Sąjungos laikais. Kai aš perklausiau rusiškai, ji man pradėjo aiškinti, kad aš gyvenu Lietuvoje, aš privalau mokytis lietuvių kalbos“. In6 (UKR)

Viena informantė kalbėjimą rusų kalba Lietuvoje patyrė kaip stigmą, kaip atskirtį. Jos manymu, pojūtis yra toks, kad jautiesi „sovietiniu“ žmogumi, kuris neišmoko kalbėti lietuviškai. Jai tai asocijavosi ir su skurdu, ir socializacija visuomenėje.

Informantė iš Baltarusijos taip pat teigė, kad ne visi su ja kalba rusų kalba ir jai tai nemalonu, nes ji mano, kad žmonės galėtų kalbėti rusiškai. Ji jaučia pažeminimą, nesupranta, kodėl taip yra, jei kalbi rusų kalba, ir todėl mokysis lietuvių kalbos. Kita patirtis yra susijusi su plačiai aptariamu smurtu gimdymo metu, kuris buvo išreiškiamas dėl kalbos nemokėjimo.

„Taip, aš suprantu, kad aš turiu kalbėti lietuviškai, bet gimdymo metu, nu nežinau, gal aš pati kažkaip neadekvačiai elgiausi, man pasakė gimdymo metu „per tiek laiko, kiek tu čia esi, buvo galima ir kuniškai išmokyti“, tai aš buvau šoke“. In19 (BLR)

Kalbos mokymasis. Vis dėlto informantai teigia, kad nors ir nėra poreikio ar didelės motyvacijos mokytis lietuvių kalbą, jie jos po truputį mokosi. Organizuojami „Carito“, Raudonojo Kryžiaus, Nacionalinių kultūrų centro ir kt. kursai padeda mokytis. Kiti sako, kad mokosi savarankiškai. Tačiau išmolti nelengva, kalba sunki, reikia bendravimo, o, kaip jau minėta, praktikos trūksta.

„Bet vienintelis minusas, kad nėra jokios praktikos lietuviškai, neturiu su kuo pasikalbėti, nes šeimoj kalbam rusiškai/lenkiškai, darbe irgi rusiškai/lenkiškai ir lietuviškai, bet ne tiek ir daug, todėl ir blogiau“. In14 (BLR)

Kitas informantas pasinaudojo ta galimybe, kad jaunimas dažnai nemoka rusų kalbos Lietuvoje, ir darbo vietoje gilina savo lietuvių kalbos žinias. Arba tiesiog prašo vadovo kalbėti lietuviškai. Kasdienės aplinkos poreikiai sukuria sąlygas, kad žodynas labiau įsimenamas ir plėtojamas nei tai būtų specialiuose kalbos kursuose.

„Aš visada prašau savo vadovo, kai jis su manim kalba, kad kalbėtų lietuviškai, o ne rusiškai. Nes kitaip neįmanoma iš tikrųjų išmolti lietuvių kalbos. O be kita ko, kartu su mumis dirba ir keli lietuviai, kuriems 25–27 metai ir jie nemoka rusiškai, o jei ir moka tai tik truputėlį – lygiai taip pat kaip aš lietuviškai. Bet kai su jais bendrauju, aš visada daug išmokstu, 5–10 žodžių per dieną. Kai jie man aiškina kažką lietuviškai ir pirštais, tai aš geriau suprantu ir įsimenu, nei kitais atvejais. Iš jų gaunu daugiau žinių, nei iš bet kurių kitų kursų“. In17 (BLR)

Įsidarbinimas ir užimtumo situacija

Įsitraukimo į darbo rinką būdai, tyrimo duomenimis, savarankiškos darbo paieškos, pakvietimas, savo verslo kūrimas ar kreipimasis į užimtumo tarnybą.

Pakvietimas. Kai kurie informantai teigė, kad buvo darbdavių pakviesti dirbti Lietuvoje dar savo kilmės šalyse. Tokia praktika dėl darbo jėgos stygiaus tam tikruose sektoriuose yra Lietuvoje. Kita vertus, dėl tos pačios priežasties darbdaviai stengiasi pervilioti darbuotojus iš kitų įmonių. Tai taip pat imigrantų įsidarbinimo kelias.

„Ukrainoje veikia kompanijos tarpininkės, per juos pabendračiau su vadovais. Visus dokumentus man atsiuntė, aš juos užpildžiau ir atvažiavau dirbt.“ In9 (UKR)

„...o jau būnant Lietuvoje, po pusantro mėnesio į mane kreipėsi lietuviai darbdaviai ir jie sakė: „mes pagalių į ratus niekam nekišam, bet jeigu Jūs netyčia sugalvosite išeiti iš savo dabartinio darbo, tai ateikit pas mus.“ In11 (BLR)

Verslo kūrimas. Keletas informantų tiesiog pradėjo nuo savo verslo kūrimo. Neretai tai yra smulkusis verslas statybų ar logistikos srityje. Toks smulkusis verslas užtikrina ir leidimą gyventi šalyje bei yra adekvati veikla geram samdomajam darbui, kurio neretai gauti imigrantai negali dėl lietuvių kalbos nemokėjimo.

„Aš savo darbą įforminau kaip individualią veiklą. Taip pat yra UAB. Jei veiklą vykdyčiau viena, tuomet tikriausiai būtų sunkiau. Rusams, baltarusams aš patarčiau atsidarinti savo veiklas (pradėti verslus), kadangi manau, kad gerą samdomą darbą yra sunku susirasti“. In13 (BLR)

Savarankiškos darbo paieškos. Kai kurie imigrantai darbą susirado patys. Viena informantė savarankiško darbo paieškoms pasiruošė dar prieš išvykdama iš savo kilmės šalies ir tiesiog pasikloviė atsitiktinumu.

„Aš išsirašiau ant lapo visus darželius (rusiškus ir lenkiškus) ir ten, ir ten galvoju, nu maža ką. Ir su vyru mes išvažiavom, pagalvojau, va tiesiog žiūrėsiu į žemėlapi, važiuosim, o aš užeisiu ir paklausiu, gal ten būtų man darbo. Taip jau gavosi, kad pats pirmas darželis į kurį atėjom, tai direktorė pasakė: „gerai“. In14 (BLR)

Buvo įsidarbinusiųjų per pažįstamus, kas yra įprasta praktika tarp imigrantų. Na o tada dirbdami jau savarankiškai ieško įmonių, kuriose palankesnės darbo sąlygos.

Kelias per Užimtumo tarnybą. Remiantis tyrimo duomenimis, pasitaikė informantų patirčių, įsidarbinant per Užimtumo tarnybą. Informantų teigimu, tai yra sudėtingesnis įsidarbinimo kelias Lietuvoje. Pirma, įsidarbinimo laikas ilgesnis, antra, reikia konkuruoti į pretenduojamą vietą su Lietuvos darbuotoju. O ir darbdaviui, norinčiam įdarbinti imigrantą, reikia įrodyti, kad negali rasti šalies gyventojų šiai darbo vietai. Viena informantė teigė, kad Užimtumo tarnyba jai padėdavo darbo paieškose, nors ir išmokų jokių ji negaudavo.

„Visų pirma, jeigu tu įsidarbini per darbo biržą, jūsų tokia tvarka, galiojanti, tai reikia prabūti biržoje kažkiek dienų, tam, kad mano vietoje...jūsų tokia tvarka, kad jeigu įmonė nori įdarbinti užsienietį, tai ten, visų pirma, neturi norėti įsidarbinti lietuvis“. In17(BLR)

Karjera. Imigrantų karjeros patirtis iš esmės byloja apie darbo valstybės institucijose galimybes. Ir tokiu atveju iškyla lietuvių kalbos mokėjimo klausimas, nes valstybės institucijose privaloma mokėti valstybinę kalbą. Todėl informantai mano, kad šiame sektoriuje dirbti jie turi mažai galimybių. Be to, gali būti neįskaitytas einant tam tikras pareigas ir darbo stažas, todėl karjera iš esmės pradeda nuo pradžių. O ir darbdaviai nerodo ypatingo noro įdarbinti darbuotoją, kuris sunkiai kalba lietuvių kalba.

„...apie karjerą irgi neturiu ką pasakyti, nes man paaiškino, kad į valstybinę tarnybą mane priimtų tik tada, jei aš mokėčiau lietuvių kalbą. Plius į valstybinį darbą aš nepateksiu su laikinu leidimu gyventi Lietuvoje“. In16 (BLR)

Kompetencijos pripažinimas. Kompetencijos pripažinimas ir galimybės dirbti tą patį darbą kaip ir savo kilmės šalyse yra susijęs su lietuvių kalbos mokėjimu. Nemokant lietuvių kalbos informantams neretai tenka dirbti žemesnės kompetencijos reikalingus darbus.

„Kažkuriuo tai lygiu žemesnė, nei aš galvojau, kad bus – čia viskas dėl kalbos. Kadangi aš sakiau Jums, kad aš universitete dirbau, tai čia šiaip aš pagal išsilavinimą rusų kalbos filologė ir literatūrologė, aš supratau, kad čia man galima eiti į mokyklą dirbti arba į darželį. Į mokyklą manęs nepriėmė, nes aš nemokėjau dviejų kalbos kategorijų ir dar ten turbūt kažką reikėjo patvirtinti, bet aš nežinau“. In14 (BLR)

Finansiniai klausimai. Viena iš svarbiausių imigracijos priežasčių yra geresnės finansiniu požiūriu darbo sąlygos atvykimo šalyje. Mūsų tyrimo duomenimis, išryškėjo tik keletas patirčių, susijusių su šiuo klausimu. Statybos sektoriuje darbo užmokestis yra didesnis nei imigranto kilmės šalyje. Kadangi interviu buvo vykdomas karantino laikotarpiu, tai dirbusieji maitinimo sektoriuje patyrė finansinių sunkumų ir jiems pasidarė finansiškai sunku Lietuvoje.

„Ypač statybos sektoriuje, aš esu baigęs statybos aukštąją mokyklą Baltarusijoje ir dirbau inžinieriumi. Ir aš dirbdamas inžinieriumi Baltarusijoje gavau maždaug tris kartus mažiau, nei dirbdamas čia paprastu statybininku. Taip, mums čia labiau apsimoka, be kita ko mums čia apsimoka dirbti dėl to, kad mūsų šalyje yra aukštas euro kursas ir tiesiog apsimoka“. In17 (BLR)

Santykiai darbe ir kitoje aplinkoje.

Su darbdaviais. Tarp pozityvių patirčių pasitaikė ir neigiamų patirčių, kai darbdavys nenorėjo sumokėti priklausančio darbo užmokesčio. Reikia pabrėžti, kad tokių faktų kartais iškyla ir viešojoje erdvėje, kai atgauti priklausantį darbo užmokestį padeda valstybės institucijos ar teismai. O pozityvūs santykiai su darbdaviais reiškia pagalbą ieškant būsto, patarimą, kaip būtų galima pagerinti savo einamų pareigų statusą ar tiesiog kalbėjimąsi apie darbo sąlygas. Tai buvo nauja patirtis informantui, nes kilmės šalyje tokios praktikos nebuvo.

„Darbdavys geras tuo, kad norint kažkokių atlyginimo korekcijų, jis sako: gerai, susėskim, tarkimės. Būna susirinkimas ir tada pasako kiek kyla alga. Ukrainoj buvo kitaip sprendžiama, ko aš noriu. Ten visiškai kitoks požiūris į darbuotojus“. In2 (UKR)

„Taip, prisireikė ieškoti buto, bet man naujas darbdavys padėjo jo ieškoti. Plius man naujas darbdavys suteikė teisininko paslaugas, nes man pirmasis darbdavys nesumokėjo paskutinių dviejų algų“. In11 (BLR)

Su kolegomis. Interviu duomenimis, galima matyti tendenciją, kad informantai turi gerus santykius su kolegomis darbe. Nors ir įžvelgia, kad dėl šių gerų santykių reikėjo įveikti tam tikras kliūtis. Tai ir lietuvių kalbos mokėjimas, ir tam tikras lietuvių socialinis uždaramas ar, atvirkščiai, didesnis socialinis atvirumas kilmės šalyje. Įdomu tai, kad informantė pastebi kontekste vyraujančią požiūrio skirtį į ukrainiečius ir rusus ir palankesnę požiūrį į ukrainiečius.

„Kompanijoj daug žmonių, bet būtent tie, su kuriais aš dirbu, apskritai tai pakankamai geri santykiai, pas mus yra bendros šventės ir šiaip šventės, ypač iki pandemijos“. In1 (UKR)

„Bet tapti draugais su lietuviais yra ilgas procesas. Tai labai keista man, kaip ukrainietei. Ukrainoje mes esame labiau atviri, mano nuomone. Lengviau kviečiame žmones draugauti, į namus ir į šeimą. Mano požiūriu, barjeras su lietuviais yra kur kas didesnis. Ir tai ne apie draugiškumą. Čia jie labai draugiški, labai priimantys. Aš nesutikau nei vieno nedraugiško žmogaus, galbūt todėl, kad aš ukrainietė, o ne rusė. Visi yra atviri ir mandagūs ir visa kita. Bet sukurti draugystę, tikrą draugystę užima labai daug laiko“. In10 (UKR)

Dalyvavimas bendruomenių veikloje. Imigrantams integruotis į visuomenę, gauti reikalingą palaikymą, atvykus į šalį, padeda dalyvavimas jų nacionalinėse bendruomenėse. Bažnyčia taip pat yra ta vieta, kur imigrantai gali susitikti su savo tautiečiais, pabendrauti, pasidalinti reikiama informacija ir palaikyti savo kultūrą. Taip pat imigrantai turi savo grupių paskyras socialiniuose tinkluose, kur gali dalintis informacija.

„Bendruomenėje vyksta įvairios šventės. Bendruomenė mums yra patys artimiausi žmonės. Tai ne socialinė ar finansinė pagalba, bet labiau moralinė, ji yra svarbiausia – palaikymas“. In2 (UKR)

„2020 metais baltarusių bendruomenė Vilniuje buvo mažesnė nei yra dabar. Po prezidento rinkimų Baltarusijoje išaugo migrantų srautas, jų dabar čia kur kas daugiau. O kuo padeda bendruomenė? Turbūt, visų pirma, tai kultūrine prasme, tokia pačia kultūra“. In15 (BLR)

Santykiai su kaimynais. Santykių su kaimynais informantai Lietuvoje nepalaiko. Iš esmės jie apsiriboja pasisveikinimu.

„Ne, nėra jokių santykių. Nebendrauju ir jų nepažįstu“. In1 (UKR)

„...su kaimynais bendraujame tik pasisveikindami. Ten dažnai keičiasi gyventojai, tai nesibičiuliaujame“. In2 (UKR)

Pasitenkinimas gyvenimu Lietuvoje. Imigrantai yra patenkinti gyvenimu Lietuvoje. Ir argumentuoja įvairiai, kodėl yra patenkinti. Antai, palyginti su Ukraina, čia rado skaidresnę sistemą valstybėje, didesnę tvarką, gavo reikiamą pagalbą institucijose ir iš žmonių, bankų sistema geresnė nei Ukrainoje. Imigrantams iš Baltarusijos yra patogu, kad

tai kaimyninė šalis, kad yra baltarusių bendruomenė, kad gali susikalbėti lietuvių kalba, o skeptikams dėl tvarkos trūkumo aplinkoje kaip argumentas yra pateikiama, kad laisvojoje šalyje ir sienos gali būti kartais aprašytos, nes tai ne „kalėjimas“ kaip Baltarusijoje. Žmonės mato ir mentaliteto panašumų, kas ir leidžia jaustis gerai ir sudaro prielaidas būti patenkintam gyvenimu Lietuvoje.

„Viskas man čia labai patinka, viskas gerai. Kadangi gyvenau Ukrainoje ir Lietuvoje, tai gyvenimą čia galiu lyginti tik su gyvenimu Ukrainoje. Tai man čia žingsnis į priekį, čia daug geriau“. In2 (UKR)

„Reikėtų žiūrėti į Lietuvą kartu su kaimyninėmis šalimis, Latvija ar Lenkija ir Baltarusija taip pat. Tarp šių valstybių Lietuva man yra geriausias pasirinkimas, nes tai šalis, esanti labai arti Baltarusijos. Vilnius turi didelę baltarusių bendriją. Tarp Lietuvos ir Baltarusijos nėra didelio kalbinio skirtumo. Lietuvoje gyvena labai daug rusiškai kalbančių žmonių, Latvijoje taip pat. Tai čia yra geresnė situacija nei kokioje nors Lenkijoje. Naujoji lietuvių karta taip pat šneka angliškai, visiškai laisvai. Turbūt panašus istorinis paveldas sieja Lietuvą ir Baltarusiją. Geras susisiekimasis su Europos šalimis, su Minsku ir kitais Baltarusijos miestais“. In15 (BLR)

Diskusija ir išvados

Kalba yra svarbus naujo identiteto formavimo ir socialinės integracijos veiksnys. Kalbos mokėjimas yra taip pat svarbi prielaida įsidarbinti ar siekti karjeros darbo rinkoje. Mūsų tyrimo duomenys papildo Zorlu ir Hartog (2018), Barker (2021) išvalgas apie atvykusiųjų į kitą šalį kalbos mokėjimą ir socialinę integraciją naujais aspektais. Tai, kad Lietuvoje galima susikalbėti rusų kalba, padeda adaptuotis tyrimo dalyviams iš Ukrainos ir Baltarusijos ir tai, žinoma, didina jų subjektyvų pasitenkinimą gyvenimu šalyje. Tačiau šis patogumas taip pat nesukuria paskatų mokytis lietuvių kalbos, nes to poreikis mažėja. Tai apsunkina įsidarbinimą Lietuvos viešajame sektoriuje, bet atveria galimybių iniciuoti savo verslą ar verstis individualia ūkine veikla. Lietuvių kalbos nemokėjimas ir siekis kalbėti rusų kalba taip pat silpnina socialinę integraciją, kartais kelia konfliktą dėl vietinių šalies gyventojų ir atstūmimą dėl kultūrinio identiteto neprisitaikymo.

Imigrantų iš Ukrainos ir Baltarusijos kelias į darbo rinką yra įvairus. Dėl darbo jėgos trūkumo tam tikruose Lietuvos ūkio sektoriuose pačios Lietuvos įmonės ieško darbuotojų šiose šalyse ir kviečia juos įsidarbinti, kiti ieško darbo savarankiškai, kuria savo verslą arba kreipiasi pagalbos į Užimtumo tarnybą. Deja, karjera ir kompetencijos pripažinimas dėl kalbos nemokėjimo ar kitų skirtumų Lietuvoje ir atvykstančiųjų šalyse nėra savaiminis ir sėkmingas procesas. Paprastai jie turi dirbti žemesnės kvalifikacijos darbus. Ir dažnai tai yra antrinės darbo rinkos pozicijos.

Imigrantų patirtys atskleidžia jų gerus santykius su kolegomis darbe, kurie pasiekiami įveikus kalbos barjerą ar mentaliteto skirtumus dėl socialinio bendravimo. O santykiai su darbdaviais yra apibūdinami dvejopai: pozityviai ir neigiamai. Neigiamos patirtys susijusios su nesąžiningumu, kai darbdaviai nenorėjo atlyginti už atliktą darbą.

Imigrantai savo kultūrą ir adaptaciją palaiko savosiose tautinėse bendruomenėse, cerkvėse ar socialiniuose tinkluose. Su kaimynais nepalaiko jokių santykių.

Atvykusieji iš Ukrainos ir Baltarusijos apskritai yra patenkinti gyvenimu Lietuvoje ir pastebi pozityvius skirtumus, lygindami su savo kilmės šalimi, kaip antai skaidrumą ir tvarką valstybėje, gerai veikiančią bankų ir viešojo transporto sistemą. Taip pat ir gana artimą mentalitetą, kuris susiklostė dėl sovietinės patirties ir rusų kalbos mokėjimo.

Tačiau reikia pažymėti, kad mūsų tyrimo duomenis labai riboja informantų gyvenamoji vietovė, tai reiškia, kad rusų kalbos kalbinis kontekstas yra palankesnis Vilniuje ir Klaipėdoje, kur ir gyvena mūsų informantai. Todėl reikėtų plėsti informantų gyvenamosios vietos geografiją. Taip pat tyrimo duomenis riboja, kad visi informantai turi aukštąjį išsilavinimą savo kilmės šalyje, todėl jų galimybės yra šiek tiek didesnės tiek inicijuoti verslą, tiek apskritai įsidarbinti. Todėl reikėtų plėtoti didesnę informantų įvairovę pagal išsilavinimą ir ūkio sektorius, kur dirba didesnė dalis atvykusiųjų iš šių šalių. Analogiškai lyties požiūriu tarp informantų buvo daugiau moterų, taigi tolesniuose tyrimuose reikėtų stebėti, kaip didesnis reprezentatyvumas pagal lytį paveikia imigrantų patirčių spektrą.

Literatūra ir šaltiniai

Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, 21, 166–191.

Arnholtz, J., & Hansen, N. W. (2013). Labour market specific institutions and the working conditions of labour migrants: The case of Polish migrant labour in the Danish labour market. *Economic and Industrial Democracy*, 34(3), 401–422.

Barker, M. (2021). Social Integration in Social Isolation: Newcomers' Integration during the COVID-19 Pandemic. *New Horizons in Adult Education and Human Resource Development*, 33, 34–45.

Beresnevičiūtė, V. (2004). Dimensions of social integration: appraisal of theoretical approaches. *Etniškumo studijos*, 2003, 96–108.

Blau, P. M. (1960). A Theory of Social Integration. *American Journal of Sociology*, 65(6), 545–556.

Cheung, S. Y., & Phillimore, J. (2014). *Refugees, Social Capital, and Labour Market Integration in the UK*. *Sociology*, 48(3), 518–536.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 94, 542–575.

Diener, E. (2006). Guidelines for national indicators of subjective wellbeing and ill-being. *Applied Research in Quality of Life*, 1(2), 151–157.

Friberg, J. H., Arnholtz, J., Eldring, L., Hansen, N. W., & Thorarins, F. (2014). Nordic labour market institutions and new migrant workers: Polish migrants in Oslo, Copenhagen and Reykjavik. *European Journal of Industrial Relations*, 20(1), 37–53.

Gruževskis, B., Miežienė, R. (2020). *Migration and labour market integration of third-country nationals: The case of Lithuania*.

Karaša, D., Čiegis, R. (2020). Migracijos priežastys, tendencijos ir pasekmės. *Regional Formation and Development Studies*, 1(30), 31–40.

Lietuvos statistikos departamentas (2022). Imigrantai (lentelė). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=22573664-3e31-4459-8a0b-9660705bf0c3>

- Liu, Y., Liu, Y., & Lin, Y. (2021). Upward or downward comparison? Migrants' socioeconomic status and subjective wellbeing in Chinese cities. *Urban Studies*, 58(12), 2490–2513.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466.
- Neureiter, M. (2021). The Effect of Immigrant Integration Policies on Public Immigration Attitudes: Evidence from a Survey Experiment in the United Kingdom. *International Migration Review*.
- Organista, K. C., Jung, W., & Neilands, T. B. (2019). Working and Living Conditions and Psychological Distress in Latino Migrant Day Laborers. *Health Education & Behavior*, 46(4), 637–647.
- Pajnik, M. (2016). Wasted precariat: Migrant work in European societies. *Progress in Development Studies*, 16(2), 159–172.
- Petrušauskaitė, V., Žibas, K. (2015). Darbo migrantai Europoje ir Lietuvoje: gyvenimo ir darbo sąlygų problematika. *Etniškumo studijos*, 2015/1. 11–27.
- Rosenhek, Z. (2003). The Political Dynamics of a Segmented Labour Market: Palestinian Citizens, Palestinians from the Occupied Territories and Migrant Workers in Israel. *Acta Sociologica*, 46(3), 231–249.
- Siniavskaitė, E., Andriušaitienė, D. (2015). *A research of provisions of the Lithuanian youth migration. Mokslas – Lietuvos Ateitis / Science – Future of Lithuania*, 7(2), 210–220.
- Solano, G., Huddleston, T. (2020). Migrant Integration Policy Index 2020. Lithuania: MIPEX 2020. Prieiga per internetą: <https://www.mipex.eu/lithuania>
- Solnyškinienė, J., Adamonienė, R. (2017). Migracijos procesus formuojančių veiksmų Lietuvoje vertinimas. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*, 18, 469–484.
- Veenhoven, Ruut. (2015). *The Overall Satisfaction with Life: Subjective Approaches*. Global Handbook of Quality of Life: Exploration of Well-Being of Nations and Continents, p. 207–238.
- Vermeulen, H., & Penninx, R. (2000). *Immigrant integration: The Dutch case*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Wessendorf, S., & Phillimore, J. (2019). New Migrants' Social Integration, Embedding and Employment in Superdiverse Contexts. *Sociology*, 53(1), 123–138.
- Zorlu, A. & Hartog, J. (2018). *The Impact of Language on Socioeconomic Integration of Immigrants*. IZA Discussion Paper No. 11485.